

Sygn. akt II CSK 545/09

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

w sprawie z powództwa M.(...) - Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W.

przeciwko I.(...) - Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w L.

oraz Zakładom Mięsnym B.(...) w L. - Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w L.

o uznanie umów za bezskuteczne wobec powoda,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 14 maja 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 4 lutego 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w pkt. 2 (drugim) oraz 4 (czwartym) i przekazuje sprawę w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód M.(...) sp. z o.o. z siedzibą w W. współpracował z Zakładami Mięsnymi spółką z o.o. z siedzibą w L. w zakresie sprzedaży mięsa oraz jego przetwarzania. Następstwem tej współpracy było między innymi zadłużenie pozwanych Zakładów wobec powoda na łączną kwotę 255 489 zł., potwierdzone prawomocnymi wyrokami Sądu Okręgowego w W. z dnia 27 września 2004 r. oraz z dnia 6 października 2005 r. Egzekucja przeciwko Zakładom, prowadzona na podstawie wskazanych wyżej wyroków, przez Komornika przy Sądzie Rejonowym w L. okazała się bezskuteczna.

Dnia 5 sierpnia 2004 r. doszło do zawarcia pomiędzy Zakładami Mięsnymi w L. sp. z o.o. jako sprzedającym a pozwanym w rozpoznawanej sprawie B.(...) Sp. z o.o. z siedzibą w L. jako kupującym, umowy sprzedaży prawa użytkowania wieczystego działek gruntu nr [...] o łącznej powierzchni 1,2886 ha oraz prawa własności 12 budynków, pobudowanych na tym gruncie, stanowiących odrębną nieruchomość, położonych w L. przy ul. G., a następnie w dniu 12 grudnia 2005 r. doszło do zawarcia pomiędzy B.(...) sp. z o.o. jako sprzedającym a drugim pozwanym I.(...) sp. z o.o. z siedzibą w L. jako kupującym, umowy sprzedaży dotyczącej tych samych nieruchomości.

Powód wytoczył przeciwko pozwanym I.(...) sp. z o.o. oraz Zakładom Mięsnym B.(...) sp. z o.o. powództwo o uznanie za bezskuteczne wobec niego obu wspomnianych wyżej umów sprzedaży tj. umowy sprzedaży zawartej w dniu 5 sierpnia 2004 r. pomiędzy Zakładami Mięsnymi spółką z o.o. a Zakładami Mięsnymi B.(...) spółką z o.o. oraz umowy sprzedaży z dnia 12 grudnia 2005 r. zawartej pomiędzy spółką B.(...) a I.(...) sp. z o.o. jako kupującym.

W ocenie powoda sprzedaż nieruchomości określonych w pozwie spowodowała niewypłacalność jego dłużnika Zakładów Mięsnych spółki z o.o. w L. oraz niemożność zaspokojenia wierzytelności powoda, gdyż był to jedyny majątek dłużnika umożliwiający mu prowadzenie działalności gospodarczej. Określona w pozwie nieruchomość była obciążona hipotekami ustanowionymi na rzecz kilku wierzycieli. Byli to ZUS, Skarb Państwa, banki i firmy prywatne.

Wyrokiem z 29 września 2008 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił powództwo. Odnośnie pozwanej I.(...) sp. z o.o., zdaniem Sądu Okręgowego, nie zachodziło domniemanie opisane w art. 527 § 3 k.c. Powód podnosił, że w chwili zawierania umowy sprzedaży w dniu 12 grudnia 2005 r. Y. F. był Prezesem Zarządu Zakładów Mięsnych w

L., których udziałowcem większościowym była Spółka Zakładów Mięsnych B.(...) w L., zaś jego syn S. F. był Prezesem Zarządu drugiej pozwanej I.(...) sp. z o.o.

Taki stan rzeczy - zdaniem powoda - w sytuacji, gdy Y. F. i S. F. łączyły więzy pokrewieństwa, a ponadto mieszkali oni razem, wskazywał na istnienie bliskich stosunków między nimi, a w konsekwencji pozwalał na przyjęcie domniemania z art. 527 § 3 k.c. Powyższy fakt nie został przez powoda udowodniony. Bezspornym było, że Y. F. i S. F. to ojciec i syn, a zatem osoby blisko spokrewnione. Z analizy dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy (odpis pełny z rejestru przedsiębiorców KRS dotyczący Zakładów Mięsnych w L.) jednoznacznie wynikało, że Y. F. został Prezesem Zarządu Zakładów Mięsnych w L. Spółki sp. z o.o. z dniem 23 grudnia 2005 r. - a zatem już po zawarciu umowy z 12 grudnia 2005 r. pomiędzy pozwanymi. Wobec tego fakt, iż S. F. był prezesem zarządu pozwanego I.(...) od dnia powstania spółki, to jest 2 grudnia 2005 r., nie mógł mieć wpływu na uzasadnienie roszczeń powoda, opartych na domniemaniu z art. 527 § 3 k.c. z uwagi na bliskie stosunki członków organów prawnych dłużnika i pozwanego. W tym stanie rzeczy powód winien udowodnić zasadniczą przesłankę skargi pauliańskiej, a mianowicie, że pozwany I.(...) wiedział, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Powód jednak tego nie udowodnił, a byłoby to nader utrudnione z uwagi na fakt, że pierwsza zaskarżona umowa (sfinalizowana pomiędzy dłużnikiem a pozwanym Zakładem Mięsnym B.(...) w L. została zawarta 5 sierpnia 2004 r., a zatem jeszcze przed powstaniem spółki pozwanego tj. I.(...), która została zarejestrowana w KRS dopiero 2 i grudnia 2005 r.

Z uwagi na powyższe Sąd uznał, że brak było podstaw do przyjęcia domniemania z § 3 art. 527 § 3 k.c., skoro wskazane tam przesłanki pozostawania w bliskich stosunkach powstały dopiero po dokonaniu zaskarżonej czynności, a więc na chwilę jej dokonywania - czyli zawarcia umowy sprzedaży w dniu 12 grudnia 2005 r. owe bliskie relacje nie zachodziły.

W ocenie Sądu nie było również możliwe zastosowanie w niniejszym przypadku 527 § 4 k.c., gdyż brak było dowodu na okoliczność, że między wymienionymi podmiotami - tj. pomiędzy Zakładami Mięsnymi w L. Spółką z o.o. a pozwanym I.(...) miały miejsce stałe stosunki handlowe. Fakt taki nie znajdował odzwierciedlenia w zgromadzonym w sprawie materiale dowodowym.

Odnośnie Zakładów Mięsnych B.(...) w L. Sąd Okręgowy stwierdził, że w tym przypadku została spełniona przesłanka pozostawania dłużnika Zakładów Mięsnych w L. z tym pozwanym w bliskich stosunkach, określona w art. 527 § 3 k.c. Wobec tego

zachodziło w przypadku tego pozwanego domniemanie, że wiedział, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Zaskarżona umowa z 5 sierpnia 2004 r. została zawarta pomiędzy Zakładami Mięsnymi w L. a tym pozwanym, który był w tym czasie (od 22 czerwca 2004 r.) większościowym wspólnikiem w Zakładach Mięsnych w L. Z powyższego można było wyprowadzić zależność pomiędzy jednym a drugim podmiotem, która świadczyłaby o ich powiązaniu gospodarczym (art. 527 § 4 k.c.).

W konsekwencji należało przyjąć, że pozwane Zakłady Mięsne B.(...) w L. jako większościowy wspólnik dłużnika, posiadający 30 792 udziałów o łącznej wartości 3 079 200 zł, miały świadomość, że dłużnik, zawierając z nim umowę sprzedaży, może dokonywać czynności ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

Sąd Okręgowy jednak wskazał, że odnośnie obu pozwanych nie została spełniona przesłanka opisana w art. 527 § 2 k.c., a mianowicie powód nie wykazał, jakoby fakt sprzedaży prawa użytkowania wieczystego działek gruntu nr [...] o łącznej powierzchni 1,2886 ha oraz prawa własności 12 budynków pobudowanych na gruncie stanowił o działaniu dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli. Sąd podkreślił, że fakt dokonania przez dłużnika sprzedaży prawa użytkowania wieczystego oraz prawa własności nie stanowi sam w sobie dowodu na działanie dłużnika z zamiarem pokrzywdzeniem wierzycieli, a w ocenie Sądu powód nie wykazał, jakoby dłużnik stał się niewypłacalny wskutek czynności sprzedaży, bądź też stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, aniżeli był przed dokonaniem czynności.

Rozpoznający sprawę Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 4 lutego 2009 r. zmienił orzeczenie Sądu Okręgowego w P. Sąd II instancji podzielił stanowisko apelującego powoda, że Sąd Okręgowy błędnie przyjął, iż Zakłady Mięsne w L. nie dokonały zaskarżonej czynności z pokrzywdzeniem wierzycieli. Zdaniem Sądu Apelacyjnego dłużnik powoda, czyli Zakłady Mięsne spółka z o.o. w L. stał się niewypłacalny, bowiem mimo transakcji z dnia 5 sierpnia 2004 r., uzyskana cena sprzedaży nie weszła w skład majątku dłużnika. Powód zaś mógł liczyć na zaspokojenie swojej wierzytelności ze sprzedaży nieruchomości. Nabywca nieruchomości spółka B.(...) był większościowym udziałowcem dłużnika. Ponadto pozostawał z nim w stałych stosunkach gospodarczych jako większościowy wspólnik Zakładów Mięsnych w L. miał świadomość sytuacji finansowej Zakładów Mięsnych w L.

W pozostałym zakresie, w ocenie Sądu Apelacyjnego, apelacja nie zasługiwała na uwzględnienie. Judykatura wypracowała pogląd, który należało podzielić, iż bezpośrednie wystąpienie przeciwko dalszej osobie trzeciej może być skuteczne tylko

wtedy, gdy (w wypadku rozporządzenia odpłatnego) osoba ta była w złej wierze tj. wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Chodzi tu o wiedzę rzeczywistą i nie jest wystarczające, że dalszy nabywca powinien, przy zachowaniu należytej staranności wiedzieć o tych okolicznościach.

Trafny był pogląd Sądu I instancji, iż powód nie wykazał, że pozwany I.(...) spółka z o.o. wiedział o istnieniu podstaw do uznania czynności dłużnika za bezskuteczną. Okoliczność, iż w chwili rozporządzenia korzyścią członkiem zarządu I.(...) był S. F., syn prezesa zarządu Zakładów Mięsnych w L. nie przesądzała o tym, że pozwany I.(...) wiedział o istnieniu i wysokości wierzytelności powoda do dłużnika.

W skardze kasacyjnej powód zarzucił naruszenie prawa materialnego, a to: 1) art. 531 § 2 k.c. przez błędną jego wykładnię, wyrażającą się w przyjęciu, że wierzyciel wytaczając powództwo pauliańskie przeciwko osobie „czwartej” jest obowiązany udowodnić istnienie po stronie tej osoby wiedzy odnośnie istnienia jego wierzytelności do dłużnika i jej wysokości podczas, gdy zarówno literalna wykładnia art. 531 § 2 k.c., jak i art. 527 § 1 k.c., do którego odwołuje się ten pierwszy przepis w zakresie określenia niezbędnej wiedzy osoby „czwartej”, obowiązku takiego na wierzyciela nie nakładają; 2) art. 527 § 3 k.c. w zw. z art. 531 § 2 k.c. przez jego niezastosowanie, w sytuacji, gdy zostało w sprawie ustalone, iż w chwili rozporządzania korzyścią na rzecz pozwanego I.(...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością członkiem jego zarządu był S. F., syn prezesa zarządu dłużnika.

Powód zarzucił także naruszenie prawa procesowego, które miało wpływ na wynik sprawy, a to: 1) art. 328 § 2 k.c. w zw. z przepisem art. 391 § 1 k.p.c. przez rażąco błędne sporządzenie przez Sąd drugiej instancji uzasadnienia wyroku w zakresie podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcia; 2) art. 378 § 1 k.p.c. przez brak rozważenia i omówienia w zaskarżonym orzeczeniu wszystkich zarzutów apelacyjnych dotyczących dokonania przez Sąd pierwszej instancji istotnych ustaleń w sposób sprzeczny z treścią zebranego materiału dowodowego oraz zarzutów odnoszących się do naruszenia przez ten Sąd przepisów art. 531 § 2 k.c. w zw. z art. 527 § 3 k.c., wobec przyjęcia, że jeśli chodzi o wiedzę pozwanego I.(...) spółki z o.o., o tym, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, nie znajdowało zastosowania wynikające z art. 527 § 3 k.c. domniemanie prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zasługują na uwzględnienie zarzuty naruszenia prawa procesowego. Z uzasadnienia Sądu Apelacyjnego nie wynika na jakiej podstawie sformułował on odmienne ustalenie, niż Sąd I instancji, w zakresie istnienia pokrzywdzenia po stronie skarżącego powoda. Zagadnienie to ma zaś, co dostrzegł Sąd Okręgowy, zasadnicze znaczenie do oceny zasadności powództwa w stosunku do obu pozwanych. Sąd Okręgowy szeroko uzasadnił swoje stanowisko, że o pokrzywdzeniu wierzyciela w rozpoznawanej sprawie nie może świadczyć tylko sam fakt bezskuteczności egzekucji komorniczej z majątku dłużnika. Wskazał, że powód nie udowodnił, aby sprzedaż nieruchomości nastąpiła za cenę niższą niż wartość nieruchomości pomniejszona o jej obciążenia, ani też nie podjął próby wykazania, że w razie przymusowej egzekucji z nieruchomości dłużnika uzyskałby zaspokojenie, chociaż częściowe swojej wierzytelności. Sąd Apelacyjny zaś bez żadnego wyjaśnienia uznał, że dłużnik stał się niewypłacalny, bowiem cena uzyskana na podstawie umowy z dnia 5 sierpnia 2004 r., „nie weszła w skład majątku dłużnika”.

Jak wynika z art. 328 § 2 k.p.c. uzasadnienie wyroku powinno zawierać wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, czyli ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów na których się oparł, i przyczyn dla których innym odmówił wiarygodności i mocy dowodowej. Sąd Apelacyjny może oprzeć swoje rozstrzygnięcie na ustaleniach sądu I instancji. Jeżeli jednak dokonuje własnych ustaleń odmiennych od tych, których dokonał sąd I instancji, to nie wystarczy aby w uzasadnieniu uznał za nietrafne ustalenie, którego dokonał ten sąd, ale jest zobowiązany do wskazania dlaczego takie ustalenie uznaje za udowodnione wskazując dowody na których się oparł. W rozpoznawanej sprawie Sąd Okręgowy uznał, że sam fakt bezskuteczności egzekucji skierowanej do majątku dłużnika nie może być dowodem na to, że powód został pokrzywdzony w rozumieniu art. 527 k.c. i szeroko uzasadnił swoje stanowisko. Natomiast Sąd Apelacyjny ograniczył się w swoim uzasadnieniu do stwierdzenia, że wierzyciel mógł liczyć na zaspokojenie swojej wierzytelności ze sprzedaży nieruchomości a egzekucja z majątku dłużnika, po dokonaniu sprzedaży nieruchomości, okazała się bezskuteczna. Nie wskazał też na jakiej podstawie dokonał niezwykle istotnego dla rozstrzygnięcia kwestii pokrzywdzenia wierzyciela, ustalenia, że cena uzyskana ze sprzedaży nieruchomości nie weszła w skład majątku dłużnika. W tej sytuacji zasadnie zarzuca skarżący, że uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie odpowiada wymogom jakie wynikają z art. 328 § 2 k.p.c.

Podkreślić należy, że także dla ustalenie czy umowa z dnia 12 grudnia 2005 r., zawarta pomiędzy obu pozwanymi może być uznana za bezskuteczną wobec powoda podstawowe znaczenie ma to, czy można uznać, iż umowa z dnia 5 sierpnia 2004 r. została zawarta z pokrzywdzeniem powoda. Jak wynika z art. 531 § 2 k.c. warunkiem uznania za bezskuteczną umowy zawartej przez osobę trzecią z nabywcą jest wiedza takiego nabywcy o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Podstawowe znaczenie ma tu to, czy w ogóle czynność dłużnika została dokonana z pokrzywdzeniem wierzyciela. Dopiero prawidłowo uzasadnione ustalenie Sądu Apelacyjnego w tym zakresie da odpowiedź na pytanie, czy należy oceniać wiedzę nabywcy, pozwanej spółki I.(...) o istnieniu innych okoliczności uzasadniających uznanie czynności dłużnika (Zakładów Mięśnych spółka z o.o. w L.) za bezskuteczną wobec powoda.

Co do tych okoliczności to trafnie Sąd Apelacyjny wskazał, powołując się na orzeczenie Sądu Najwyższego, że zgodnie z art. 531 § 2 k.c., wystąpienie przeciwko osobie, która zawarła z osobą trzecią kolejną umowę może być skuteczne tylko wtedy gdy osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Uzasadnienie tego stanowiska nie spełnia jednak również wymogów wynikających z art. 328 § 2 k.p.c. Sąd Apelacyjny przychylił się do stanowiska Sądu Okręgowego i stwierdził, że powód nie wykazał, aby pozwany I.(...) wiedział o istnieniu podstaw do uznania czynności dłużnika za bezskuteczną. Bez żadnego uzasadnienia i bez powołania się na jakikolwiek dowód, ustalił jednak, odmiennie niż Sąd I instancji, że w chwili dokonywania rozporządzenia (zwierania umowy z dnia 12 grudnia 2005 r) członkiem zarządu spółki I.(...) był syn prezesa zarządu Zakładów Mięśnych spółka z o.o. w L. W sytuacji gdy Sąd I instancji powołał się, dokonując odmiennych ustaleń, na wypis z rejestru przedsiębiorców w KRS, poczynienie zupełnie odmiennego ustalenia bez podania przyczyn dla których tak ważny dowód nie może być brany pod uwagę oraz bez wskazania dowodów, na których Sąd Apelacyjny oparł swoje ustalenie, stanowi naruszenie obowiązków tego Sądu wynikających z art. 328 § 2 k.p.c.

Dodatkowo należy także uznać za zasadny zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny, bez wymaganego uzasadnienia, ustalił, że w zarządzie pozwanej spółki I.(...) był w czasie zawierania umowy z dnia 12 grudnia 2005 r. syn prezesa spółki dłużnika, jednocześnie stwierdził kategorycznie, iż okoliczność ta nie przesądzała o tym, że pozwana spółka wiedziała o istnieniu i wysokości wierzytelności powoda do dłużnika. Poza zakresem swoich rozważań pozostawił Sąd Apelacyjny, poniesiony w apelacji,

problem czy na tle art. 531 § 2 k.c. możliwe jest powoływanie się na domniemania zawarte w art. 527 § 3 i 4 k.c. Dopiero zaś przesądzenie tej kwestii mogłoby otworzyć ewentualnie szerszą drogę do oceny jakie znaczenie ma pozostawanie w stosunku bliskości członków zarządu dłużnika i pozwanej spółki I.(...). Samo stwierdzenie, że taki stosunek bliskości nie ma znaczenia dla oceny wiedzy pozwanej spółki, bez rozważenia wspomnianej kwestii związanej z wykładnią art. 531 § 2 k.c. oraz bez wskazania motywów jakimi kierował się Sąd Apelacyjny, nie spełnia również wymogów stawionych uzasadnieniom wyroków przez art. 328 § 2 k.c.

Warto także odnotować, że Sąd Apelacyjny przyjął, iż stosunek bliskości istniejący pomiędzy członkami zarządów dłużnika i pozwanej spółki nie ma znaczenia dla oceny wiedzy pozwanej o istnieniu i wysokości wierzytelności powoda wobec dłużnika. Z art. 531 § 2 k.c. wynika zaś, że chodzi o wiedzę o wszystkich okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Osoba dokonująca czynności może mieć bowiem wiedzę o istnieniu i wysokości wierzytelności powoda wobec dłużnika, ale może nie wiedzieć, że czynność dłużnika była podjęta z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela.

Ocena naruszenia przepisów prawa materialnego może zostać dokonana dopiero po uzasadnieniu stanowiska Sądu Apelacyjnego, które będzie poddawano się ocenie kasacyjnej, tj. po jego sporządzeniu w sposób odpowiadający wymogom przewidzianym w art. 328 § 2 k.p.c.

Mając na uwadze, że zarzuty naruszenia prawa procesowego okazały się uzasadnione Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., orzekł jak w sentencji.